

ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВНИХ ЗНАЧЕНЬ НА ТЛІ ВІДКРИТОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛІВ

У статті розглянуто семантичні трансформації слів на тлі відкритості слова як наслідок асиметричного дуалізму мовного знака, зумовлений відкритістю семантичної структури слів, що і є фундаментом для різного роду смислових трансформацій мовних одиниць в естетичному функціонуванні.

Ключові слова: *слово, смислові трансформації, семантична відкритість слів, асиметричний дуалізм.*

В статье рассматриваются семантические трансформации слов на фоне открытости слова как результата ассиметрического дуализма языкового знака, обусловленного открытостью семантической структуры слов, что и было фундаментом для различного рода смысловых трансформаций языковых единиц в их эстетическом функционировании.

The article deals with the semantic transformation of words as a consequence of asymmetric dualism of the linguistic sign.

Keywords: *word, semantic transformation, semantic openness of words, asymmetrical dualism.*

Метою статті є виявлення закономірностей трансформації мовних одиниць у результаті дії закону семантичної відкритості слів на прикладах поетичного мовлення Л.В.Костенко.

Новизна дослідження полягає в тому, що предметом аналізу обрано семантичні перетворення слів у творах яскравого представника поезії українського відродження Л.В.Костенко й акцентовано увагу на можливості слів в умовах поетичного тексту розгортати свої смислові нюанси та обростати додатковими характеристиками.

Положення про те, що слово в художньому тексті реалізує величезний смисловий потенціал отримало розробку в працях Григор'єва В.П., Карцевського С.О., Кубрякової Є.С., Манакіна В.М., Нікітіна В.М. та багатьох інших учених.

Семантична відкритість мовного знака уможливує вихід слів за межі своїх лексико-семантичних варіантів та реалізацію величезного смислового потенціалу в „запакованому” вигляді. Змінюється лише кількість актуалізованих ознак, які найбільш повно розкривають семантичну структуру. Зазначена властивість смислової структури слова (відкритість меж) „розкриває глибинну семантику слів, що виявляє себе не лише через імпліцитні семантичні ознаки, що обов'язково супроводжують кожне лексичне значення слова та складають його смисл” [6: 119].

Крім парадигматичних та синтагматичних зв'язків, які характеризують та визначають лексичне значення слів, важливого значення у дериваційних відношеннях набуває рівень смислових асоціацій. Виникають ці асоціації через можливості сполучування

слів з іншими лексичними одиницями, тобто в контексті. Наявність еквівалента, який уже існує в мовній системі, дає змогу переосмислити нові, асоціативні мовні форми, для виникнення яких створюються незвичні умови.

Дослідження семантичних можливостей слова в „розпакованому” вигляді дає відносно повне уявлення про глибинні умови дії закону семантичної відкритості слова. У результаті мовні одиниці розкривають асоціативні шляхи, які поєднують у свідомості автора художнього твору уявлення про інший об’єкт чи явище та включаються як складові компоненти у смислове значення слова, розширюючи межі його власного лексичного та стилістичного використання. Саме у „розпакованому” вигляді можна спостерігати можливість сем фіксувати точні, інколи навіть найтонші переходи від одного смислу слова до іншого.

Слово в мовленні має конкретну референтну направленість, унаслідок цього в семантиці слова в умовах художнього тексту з’являються компоненти не тільки власне мовні, але й ситуативно значущі. Відкритість семантичної структури слова створює можливість нейтралізувати одні смислові компоненти та актуалізувати або й засвоювати інші, які не властиві слову в загальнонародному вживанні.

У художньому мовленні потенційна відкритість мовних значень розкриває нові можливості для різноманітних смислових трансформацій лексичних одиниць в естетичному функціонуванні.

Звернемось до прикладу:

В очах у неї плавають медузи,

і стан годиться лиш для фартуха.

Ти не тулиш до мене, ти не дуже,

воно мені – як вірність реп’яха [4: 191].

Перетворення змісту лексеми *вірність* (властивість від прикметника *вірний*; *вірний* – який заслуговує довіри, постійний у поглядах і відчуттях [9, т. I: 680]) виникає на основі семантичних зв’язків із лексемою *реп’ях* (*реп’ях* – бур’ян родини складноцвітих з чіпким суцвіттям і з колочками [9, т.VIII: 512]) та сприяє появі в семантиці першої лексеми семи ‘*чіпкий*’, яка і взаємодіє із семою ‘*відданий*’, що наявна у слові *вірність* та вказує на нав’язливу вірність. Це підсилює ступінь якості у семантиці слова. Основою імпліцитних природжень, які тут кваліфікуються як природження емоційного характеру, стають авторські асоціації, що зумовили виникнення в семантичній структурі лексеми *вірність* емоційних компонентів смислу. Отже, семантичний аналіз тут пов’язаний з реконструюванням комунікативних намірів ліричної героїні, які виражають дещо більше, ніж просто фіксування у лексемах деякої суті справи: йдеться не просто про вірність, а про непотрібну вірність.

Звернемось до таких рядків:

Правічний шлях ковтатимуть яруги,

чіпки примари схоплять з-за плечей [4: 195].

У цьому контексті авторка надає значно більшої емоційно-смислової якості, порівняно з загально мовними значеннями, лексемам *яруга* (*яруга* – глибокий великий яр [9, т. XI: 651]) та *ковтатимуть* (від розм. *ковтати* – пити або їсти що-небудь жадібно [9, т. IV: 205]). Співвіднесеність лексеми *яруга* з дієсловом *ковтатимуть*, у семантиці якого присутні семи ‘*поглинати*’ та ‘*жадібно*’, подає поняття *яруга* з речово-просторового світу у

персоніфікованому вигляді. Тобто контекст сприяє проникненню у семантичну структуру цієї лексеми сем ‘процес’, ‘жадібною’, ‘поглинання’, ‘шляху’. Окрім цього, включення дієслова *ковтатимуть* у смислові відношення з предикативним центром *ковтатимуть яруги* значно змінюють емоційно-оцінну забарвленість іншого слова. Вираз *шлях ковтатимуть яруги* у свідомості людини виступає символом людського життя, набуває асоціативно-смислового зв'язку із ґрунтовою дорогою, яка пролягає глибокими ярами та повністю зникає з погляду. У контексті поетичного твору вираз *шлях ковтатимуть яруги* виступає синонімом до словосполучення *втоптаних орбіт* у поетичних рядках:

Хай там без нас гуде азартом траса.

Це все – рекорди втоптаних орбіт.

Реве глядач. І ставить на Пегаса.

Поет стає жокеєм – і привіт [4: 112].

Співвіднесеність лексем *втоптаних* (втоптати – прокласти стежку, дорогу, часто ходячи по тому самому місцю [9, т. II: 512]) та *орбіт* (орбіта – шлях руху небесного тіла [9, т.V: 738]) завдяки наявності спільних сем ‘рух’, ‘по’, ‘одному’, ‘й’, ‘тому’, ‘самому’, ‘місцю’ набуває елементів негативної емоційної забарвленості, показуючи замкнуту циклічність людського життя.

У поетичних рядках:

Чому ж її так раптом потрясли

осінні яблука, що сумно пахнуть льохом,

і руки матері, що яблука внесли [К: 27]

лексема *пахнути* реалізує семантичний компонент ‘невеселий’, ‘тяжкий’ ‘настрій’, пов’язаний зі світом емоцій, представлений у значенні слова *сумно*. Можливо, сполучуваність слів *сумно пахнуть* виникла через образні асоціації, навіяні спогадами авторки, що пов’язані зі словом *пахнути* у значенні ‘нагадувати про кого-небудь’ [9, т.VI: 101], та реалізувала ситуативні семи ‘навіювати’, ‘запах’, ‘проминуло’, ‘молодості’. Яблучний запах льоху сумно потряс тому, що він відродив спогади, яким немає місця в дійсності.

Особливо цікавим є семантичний процес, що міститься у смисловій динаміці сигніфікативного компонента при статичності денотативного. Ознака, що у контексті виступає якістю об’єкта, називається знову ж таки імпліцитно – шляхом відсилання до іншого об’єкта.

Розглянемо такий приклад:

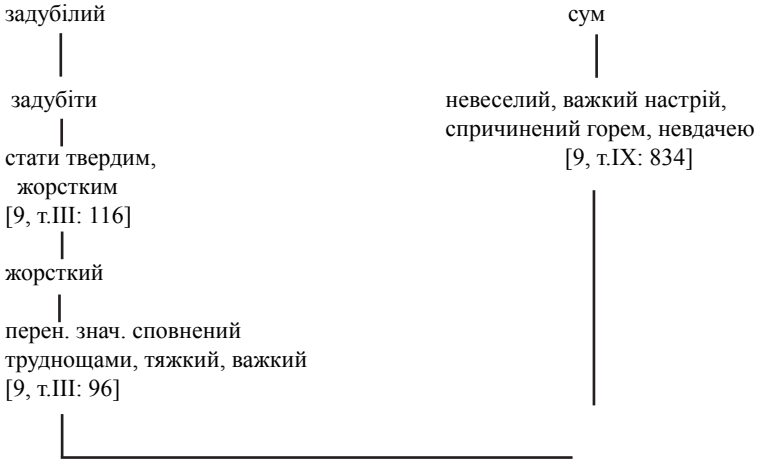
І серцю в грудях тісно, тісно, тісно!

Смички пиляють задубілий сум [4: 74].

За законом логіки така сполучуваність слів *задубілий сум* неможлива, адже дієприкметник *задубілий*, утворений від дієслова *задубіти* (задубіти – стати твердим, жорстким [9, т. III: 246]), може характеризувати предмет, який можна відчутти лише органами дотику. У цьому випадку емоційною основою для подібного прирошення стають асоціації авторки, які і визначають давні тривоги як *задубілий сум*. Для того, щоб пояснити механізм незвичного функціонування цього словосполучення, необхідно спуститись ще на один рівень семантичного членування лексеми *задубілий*. У слові *жорсткий* (у перен. значенні жорсткий – сповнений труднощами, тяжкий, важкий [СУМ, т. III, 116]), у свою чергу, підсилюються семантичні компоненти ‘сповнений’, ‘труднощами’, ‘тяжкий’, ‘важкий’. Таким чином, зрозуміло, що *задубілий сум* – це результат довготривалого, невеселого,

важкого настрою. Наявним стає семантичне перекодування лексеми *жорсткий* та зближення її із змістом лексеми *сум*.

Схематично цей процес можна представити так:

спільні семи: 'важкий', 'твердий', 'жорсткий'.
асоціативні семи: 'невеселий', 'настрій'

Схема Семантичне перетворення слова *сум*

Отже, важливим чинником, що впливає на перетворення семантичної структури слова, є закон асиметричного дуалізму, дія якого зумовлена асоціативною природою мовного знака та наявністю у нього величезного смислового потенціалу в „запакованому” вигляді, що уможливує вмотивованість реалізації закладених на мовному рівні потенційних можливостей семантики лексем та виникнення семантичних трансформацій.

На наш погляд, запропонований підхід відкриває нові можливості пізнання та аналізу художніх текстів та ідіостилів творців поетичного слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вандриес Ж. Язык: Лингвистическое введение в историю / Ж. Вандриес. – М.: ГОСЭКГИЗ, 1937. – 410 с.
2. Григорьев В.П. Новые словарные предприятия и идеи в области лингвистической поэтики (Поэт и слово. Опыт словаря) / под ред. В.П. Григорьева. – М.: Наука, 1979. – 360 с.
3. Карцевский С.О. Об асимметричном дуализме словесного знака / С.О. Карцевский // История языкознания XIX – XX веков в очерках и извлечениях. – М.: Просвещение, 1965. – Ч. 2. – С. 85 – 90.
4. Костенко Л.В. Вибране / Л.В. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 560 с.

Симоненко В.А. У твоєму імені живу: Поезії, оповід., щоденник. зап., листи / Упоряд. та післямова В.В. Яременка; Передм. О.Т.Гончара; [Іл. матеріалу Д.С. Чередніченка]. – 3-є вид. – К.: Веселка, 2003. – 382 с.

5. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 156 с.

6. Манакин В.Н. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные славянские языки / В.Н. Манакин. – Кировоград: Центральноукраинское издательство, 1994. – 262 с.

7. Никитин М.В. Лексическое значение в слове и словосочетании / М.В. Никитин. – Владимир: Изд-во РГПУ, 1974. – 222 с.

8. Симоненко В.А. У твоєму імені живу: Поезії, оповід., щоденник. зап., листи / Упоряд. та післямова В.В. Яременка; Передм. О.Т.Гончара; [Іл. матеріалу Д.С. Чередніченка]. – 3-є вид. – К.: Веселка, 2003. – 382 с.

9. СУМ – Словник української мови: в 11-ти томах. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.

УДК 811.581'367.624

*Колодко С.А.
(Київ, Україна)*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБСТАВИННИХ ПРИСЛІВНИКІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

На мовному матеріалі розглядаються проблеми синтаксичної позиції обставинних прислівників у китайській мові.

Ключові слова: *обставинні прислівники, якісні прислівники, прислівники ступеня, ступінь зв'язку, позиційна перестановка, логічний предикат, предикативна пауза, експозиція.*

На языковом материале рассматриваются проблемы синтаксической позиции обстоятельственных наречий в китайском языке.

Ключевые слова: *обстоятельственные наречия, качественные наречия, наречия степени, степень связи, позиционная перестановка, логический предикат, предикативная пауза, экспозиция.*

The article deals with the problem of syntactic position of adverbial adverbs in Chinese.

Keywords: *adjunctive adverbs, qualitative adverbs, adverbs of degree, level of connection, positional permutation, logical predicate, predicate pause, exposition.*

На початку ХХІ століття визначення класифікаційних ознак частин мови у Китаєзнавстві в основному набуло впорядкованого й аргументованого обґрунтування. Слід зазначити, що частина дослідників розглядали ті чи інші питання, пов'язані з морфологією чи синтаксичними зв'язками прислівників, наприклад, Чхао Юань Жень [1], Гао Мін-